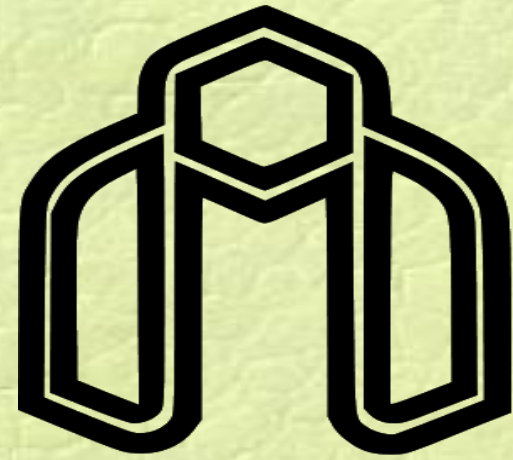

آیین زندگی

(اخلاق کاربردی)

دانشگاه صنعتی شاهرود

دکتر علی اصغر آخوندی

دانشگاه صنعتی شاهرود

۱. معناشناسی اخلاق و علم اخلاق

واژه «اخلاق» جمع «خلق» که در لغت به معنای «سرشت و سجیه» آمده است؛ اعم از سجایای نیکو و پسندیده، مانند راستگویی و پاکدامنی یا سجایای زشت و ناپسند، مانند دروغ گویی و آلوده دامنی.

این واژه با واژه «خَلْق» هم ریشه شمرده شده است. خُلُق زیبا به معنای بهره‌مندی از سرشت و سجیه‌ای زیبا و پسندیده و خَلَق زیبا به معنای داشتن آفرینش و ظاهری زیبا و اندامی زیبا و اندامی موزون و هماهنگ است.

۱. معناشناسی اخلاق و علم اخلاق

معنای اصطلاحی:

صفات و ویژگی‌های پایدار در نفس که موجب می‌شود کارهایی متناسب با آن صفات، به طور خودجوش و بدون نیاز به تفکر و تأمل از انسان صادر شود.

تعریف ابوعلی مسکویه از اخلاق:

اخلاق حالتی نفسانی است که بدون نیاز به تفکر و تأمل آدمی را به سمت انجام کار حرکت می‌دهد.

۱. معناشناسی اخلاق و علم اخلاق

□ منشأ صفات و ویژگی‌های پایدار چیست؟

□ ذات و فطرت

□ محیط خانواده و اجتماع

□ محیط جغرافیا

□ وراثت

□ تمرین و ممارست

□

۱. معناشناسی اخلاق و علم اخلاق

□ اخلاق فضیلت و رذیلت:

□ اگر حالت نفسانی به گونه‌ای باشد که کارهای زیبا و پسندیده از آن صادر شود، آن را اخلاق خوب (فضیلت) و اگر افعال زشت و ناپسند از آن صادر گردد، آن را اخلاق بد (رذیلت) می‌نامند.

□ یادمان باشد هر فضیلتی بین دو رذیلت است.

۱. معناشناسی اخلاق و علم اخلاق

علم اخلاق علمی است که با آموزش صفات و ملکات پسندیده و طریقه کسب آنها و نیز بیان صفات بد و راه و روش اجتناب از آنها، راه رسیدن به منش خوب را به ما نشان می‌دهد و نیز شیوه صحیح رفتار ما در ارتباط با خود، دیگران و خداوند به منظور نیل به سعادت و کمال معرفی می‌کند.

۱. معناشناسی اخلاق و علم اخلاق

تعریف علم اخلاق:

علم اخلاق علمی است که با معرفی و شناساندن انواع خوبی‌ها و بدی‌ها، راه‌های کسب خوبی‌ها و رفع و دفع بدی‌ها را به ما می‌آموزد.

این تعریف مبتنی بر دو بُعد است:

۱- شناختی و معرفتی

۲- عملی و رفتاری

۱. معناشناسی اخلاق و علم اخلاق

□ موضوع علم اخلاق چیست؟

□ رفتار اختیاری انسان که از صفات پایدار در
جان نشأت می‌گیرد.

۱. معناشناسی اخلاق و علم اخلاق

□ هدف علم اخلاق چیست؟

□ هدف غایی: سعادت و کمال انسان، تقرب و رضوان الهی

□ هدف متوسط: مدیریت روابط پنج‌گانه انسان با خدا، خود، خانواده، خلائق (جامعه) و خلقت.

□ هدف اولیه: نهادینه کردن فضایل و دوری از رذایل و آموزش شیوه صحیح رفتار

۲. انواع پژوهش‌های اخلاقی:

۱. اخلاق توصیفی

۲. اخلاق هنجاری

۳. فرااخلاق

۲. انواع پژوهش‌های اخلاقی:

۱. اخلاق توصیفی

اخلاق توصیفی، همان‌گونه که از نامش پیداست، به توصیف و معرفی اخلاقیات افراد، گروه‌ها و جوامع مختلف می‌پردازند.

در پژوهش‌های توصیفی، صرفاً در پی توصیف و گزارش از اخلاقیات خاصی هستیم.

این‌گونه پژوهش با روش تاریخی و نقلی صورت می‌گیرد و هدف از آن صرفاً آشنایی با نوع رفتار اخلاقی فرد یا جامعه‌ای خاص است و نه تحلیل عقلی و فلسفی اخلاقیات گزارش شده و یا توصیه و ترغیب افراد به عمل بر طبق آنها و یا اجتناب از آنها.

این مطالعات را معمولاً، جامعه‌شناسان، مردم‌شناسان و مورخان صورت می‌دهند.

۲. انواع پژوهش‌های اخلاقی:

۲. اخلاق هنجاری

این بخش از مطالعات و پژوهش‌های اخلاقی که «**اخلاق دستوری**» نیز نامیده شده است، به بررسی افعال اختیاری انسان و صفات حاصل شده از آنها، از حیث خوبی یا بدی و بایستگی یا نبایستگی می‌پردازند. موضوع بحث در این نوع پژوهش، روش **استدلالی و عقلی** است و نه روش تجربی و تاریخی. مهم‌ترین نقش و کارکرد اخلاق هنجاری، ارائه نظریه و دیدگاهی معقول برای تبیین خوبی و بایستگی یا بدی و نبایستگی یک عمل است.

برای نمونه، اگر در یک نظام اخلاقی گفته می‌شود «عدالت خوب است» یا «باید عدالت ورزید»، در اخلاق هنجاری به دنبال ملاک این حکم و دلیل آن هستند. به طور کلی، باید گفت که در اخلاق هنجاری به دنبال پاسخ به این پرسش‌ها هستند که دلیل درستی کارهای درست چیست؟ معیار تمایز کار خوب و بد کدام است؟ و چرا باید متخلق به اخلاق فاضله شد و از اخلاق رزیده پرهیز کرد؟

۲. انواع پژوهش‌های اخلاقی:

۳. فرااخلاق

فرااخلاق به بررسی تحلیلی و فلسفی درباره مفاهیم و احکام اخلاقی می‌پردازد.

موضوع این نوع پژوهش، نه رفتارهای اخلاقی مورد قبول افراد و جوامع خاص است و نه افعال اختیاری انسان، بلکه مفاهیم و جملاتی است که در اخلاق هنجاری مورد بحث قرار می‌گیرند.

فیلسوفی که به این نوع بررسی می‌پردازد، دغدغه‌درستی یا نادرستی و حقانیت یا بطلان گزاره‌های اخلاقی را ندارد.

برای نمونه، دغدغه‌قضاوت اخلاقی میان این حکم که «سقط جنین بد است» با این حکم که «سقط جنین خوب است» را ندارد. وظیفه اصلی او صرفاً بررسی «خوب» و «بد» و تحلیل گزاره‌های مورد بحث است.

در فرااخلاق، مفاهیم و احکام اخلاقی از سه جهت مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند: از حیث معناشناختی؛ از حیث معرفت‌شناسی و از حیث وجودشناسی. نخستین مورد مربوط به مفاهیم اخلاقی است و حیثیت دوم و سوم ناظر به احکام و جملات اخلاقی است.

۳. اخلاق کاربردی

اخلاق کاربردی در حقیقت زیر مجموعه اخلاق هنجاری است.

به تعبیر دیگر، اخلاق کاربردی همان اخلاق هنجاری است؛ البته در حوزه‌های خاصی از زندگی فردی و اجتماعی.

اخلاق کاربردی در حقیقت درصدد آن است که کاربرد و اعمال منظم و منطقی نظریه اخلاقی را در حوزه مسائل اخلاقی خاصی نشان دهد.

اخلاق کاربردی شامل «**اخلاق حرفه‌ای**» نیز می‌شود.

منظور از اخلاق حرفه‌ای، تامل درباره مسائل و موضوعاتی است که مشاغل خاصی مربوط می‌شود؛ مانند اخلاق پزشکی، اخلاق تجارت، اخلاق روزنامه‌نگاری و امثال آن.

گفتنی است که یکی از دغدغه اخلاق کاربردی، حل معضلات و تعارضات اخلاقی است.

۳. اخلاق کاربردی

اهمیت و جایگاه اخلاق کاربردی

علم اخلاق یکی از ضروری‌ترین علوم برای انسان است.

این علم در حقیقت علم زندگی و آیین زیستن، به معنای حقیقی کلمه است.

علمی است که افزون بر بیان احکام ارزشی همه ابعاد فردی و اجتماعی زندگی آگاهانه و مختارانه ما، راه‌های اتصاف به فضایل و بهره‌مندی از خوبی‌ها و دفع و رفع زشتی‌ها را نیز نشان می‌دهد.

بنابراین، علم اخلاق اگر مهم‌ترین علم نباشد، یکی از مهم‌ترین و سرنوشت‌سازترین دانش‌هاست.

۳. اخلاق کاربردی

تاریخچه اخلاق کاربردی

می‌توان گفت که از روزگان قدیم گونه‌ای از اخلاق کاربردی مورد توجه برخی از عالمان مسلمان بوده است.

در بسیاری از کتاب‌های اخلاقی، ابواب خاصی را به بخش‌های مختلف اخلاق کاربردی اختصاص می‌دادند و می‌کوشیدند تا اصول فضایل و رذایل مربوط به آن حوزه را به صورت دقیق تبیین کنند و با توجه به آن اصول، راه‌حل‌های اخلاقی مسائل خاص آن حوزه را مشخص نمایند.